

JEK LONDON QALAMIGA MANSUB "MARTIN IDEN" ASARINING INGLIZ TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMASI JARAYONIDAGI LEKSIK TRANSFORMATSIYA TAHLILI

Todjidinova Umida Urinboy qizi

Toshkent Davlat transport universiteti talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada dunyo adabiyotining yorqin namoyandalaridan biri bo'lmish Jek Londonning " Martin Iden "asarining ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjimasi jarayonidagi leksik transformatik tahlil ko'rib chiqiladi va leksik transformatsiyaga ham urg'u berib o'tiladi. Tarjima jarayonining muhim jihatlaridan biri asar haqida umumiy ma'lumotlar to'plash va ular bilan tanishib chiqish shuning uchun quyidagi maqolada asar va muallif haqida toxtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar. tarjima, leksika, transformatsiya, morfologiya, transkripsiya, so'zmaso'z, erkin tarjima, adekvat tarjima, tarjimon.

Kirish

"Martin Iden" romani buyuk yozuvchi Jek Londonning qalamiga mansub bo'lib, birinchi marta 1908–1909-yillarda The Pacific Monthly jurnalida chop etilgan, 1909-yilda esa Macmillan Company nashriyotida alohida kitob sifatida nashr etilgan. Roman asosan avtobiografikdir: Martin Iden va Jek Londonning o'xshash jihatlari juda ko'p. Ikkalasi ham jamiyatning quyi tabaqasidan chiqqan va faqat o'z kuchi bilan adabiyotda ulkan yutuqlarga erishgan. London yoshligida o'zini juda ko'p ishlarda sinab ko'rgan; u dengizchi, zavod ishchisi, kir yuvish shirkati ishchisi sifatidagi tajribasiga tayangan holda mohirona asarlar yozdi. Ruf obrazi esa Jek Londonning birinchi muhabbati Meybl Epplgarddan olingan..[1,2,3,4]

Martinning harakatlaridan, mehnatkashligi va irodasidan kitobxon yaxshigina o'rnak olishi mumkin. Masalan, u olti soatgina uyquni odat qiladi. Uxlab qolmaslik uchun hatto yotog'iga mix tirab chiqadi. Har bir daqiqasini qadrlaydi. O'rganishga, o'qishga bo'lgan ishtiyoqidan kishi zavqlanadi. Bir-ikki mag'lubiyat uning ruhini sindirolmaydi. Chunki u qachondir yutishiga, g'alaba qozonishiga ishonadi, umid qiladi. Aynan shu umid va ishonch uning olg'a intilishiga turtki bo'lib turadi. Asarda yana bir ajoyib fikr ilgari suriladi: Martin allaqanday mehmonxonaning kirxonasida kir yuvuvchi bo'lib ishlaydi. 16-17 soatlab davom etadigan ish uning sillasini quritib tashlaydi va istasa ham kitob o'qiyolmay qoladi. Tushunib yetadiki, agar inson uzu-

kun jismoniy mehnat bilan mashg'ul bo'ladigan bo'lsa, bu borada me'yordan oshsa, uning hayvondan farqi qolmaydi. O'ta og'ir va ko'p jismoniy mehnat insonning insonligidan ayirib qo'yadi, odam o'ziga ma'naviy ozuqa ololmay qoladi. Inson tan uchun ozuqaga qanchalik muhtoj bo'lsa, ruh uchun ham shunchalik ozuqaga muhtoj. Ruhiy ozuqa yig'ishga ketadigan energiyani jismoniy mehnatga sarf qilib yuborilsa, muvozanat buziladi va hayot rangsizlasha boshlaydi.

Martinning Rufga nisbatan tuyg'ulari samimiy edi. Shu bilan birgalikda Ruf ham Martinni chindan yoqtirardi. Ammo qizning olgan tarbiyasi, ijtimoiy holati va yoshlikdan miyasiga singdirilgan fikrlari uning muhabbati bemanfaat bo'lishiga to'sqinlik qilar edi. Bu narsalarni Martin keyinchalik tushunib yetadi. Turli san'at asarlari, yoki badiiy va ilmiy asarlardagi kamchiliklarni ko'rgan Martin tanqid qila boshlaydi. Ammo bu tanqidlarga Ruf e'tiroz bildiradi. Shunda Martin anglaydiki, Ruf va Rufning tabaqasidagi ko'plab insonlar shu paytgacha o'zlari yoxud jamiyatning o'sishi uchun emas, obro'-e'tibor, avomdan yuqoriroq turish uchun bilim olibdi. Shu sabab oliygohlarda o'qibdi. Ammo aslida o'zlarining shaxsiy fikrlari yo'q, hamma olqishlagan narsani olqishlashadi, tanqid qilingan narsani yutuqlariga-da ko'z yumib piypaydi. Bu xuddiki diplom uchun, "o'qigan" degan unvon uchun ta'lim olgandek gap. O'taketgan yuzakilik edi.[5,6,7,8]

Asosiy qism. Asar haqida so'z borar ekan, roman asosan avtobiografikdir: Martin Iden va Jek Londonning o'xshash jihatlari juda ko'p. Ikkalasi ham jamiyatning quyi tabaqasidan chiqqan va faqat o'z kuchi bilan adabiyotda ulkan yutuqlarga erishgan. London yoshligida o'zini juda ko'p ishlarda sinab ko'rgan; u dengizchi, zavod ishchisi, kir yuvish shirkati ishchisi sifatidagi tajribasiga tayangan holda mohirona asarlar yozdi. Ruf obrazi esa Jek Londonning birinchi muhabbati Meybl Epplgarddan olingan. Ushbu nodir asar hozirgi kungacha o'zbek kitobxonlari tomonidan sevib o'qilmoqda. Tarjima davomidan tarjimon adekvat va erkin tarjima usulidan foydalangan holda asarni tarjima qilgan. Tarjima jarayonida ko'p hollarda leksik transformatsiyalarga duch kelamiz. Tarjimaning leksik muammolarini hal etishda ikki tilli lug'atlar ma'lum jihatdan ahamiyati katta hisoblanadi. Biroq odatdagi lug'atlarda so'z ma'nosining muqobillarigina beriladi. Tarjima lug'ati qanchalik mukammal bo'lmasin, unda so'zlarning barcha ma'nolari yoki ma'no nozikliklarini qamrab olishning iloji yo'q, chunki lug'at ikki til tizimi unsurlari bilan ish ko'radi. Tarjima uchun til tizimlari emas, balki nutq, aniqroq qilib aytadigan bo'lsak, nutq mahsuli bo'lmish matn muhimroqdir. Tarjima jarayonida tarjimon ko'p ma'noli so'zning qaysi ma'nosi qo'llanilganligini kontekst asosida o'zi aniqlamog'i lozim. Tarjimada turli so'zma-so'z, g'aliz birikmalarni qo'llashdan qochish, uning

oʻrniga adabiy hamma tushunadigan, yorqin soʻzlarni tarjima qilish uchun leksik transformatsiyalardan foydalaniladi. Leksik transformatsiyalar tarjima nazariyasida soʻzlarni kontekstda almashtirish deb ham yuritiladi. [11,12,13]

Asardan leksik transformatik birliklar uchun quyida misollarni koʻrib chiqamiz. He walked at the other's heels with a swing to his shoulders, and his legs spread unwittingly, as if the level floors were tilting up and sinking down to the heave and lunge of the sea. (Chapter 1 Page 6) Tarjimasi: Oyoq ostidagi pol yigitga goʻyo dengiz toʻlqinidek dam pastga dam tepaga koʻtarilayotgan palubaday tuyulganidan u hamrohi orqasidan oyoqlarini kerib har qadamda chayqalib yurib borardi. Leksik transformatsiya. Phrasal verb yaʼni bir nechta soʻz birlashib bir maʼnoni ifodalovchi soʻzlar ushbu gapda qoʻllangan. An oil painting caught and held him. A heavy surf thundered and burst over an outjutting rock; lowering storm-clouds covered the sky; and, outside the line of surf, a pilot-schooner, close-hauled, heeled over till every detail of her deck was visible, was surging along against a stormy sunset sky. There was beauty, and it drew him irresistibly. (Chapter 1 Page 7) Tarjimasi: Leksik transformatsiya. Ushbu gapda metonymy hodisasi yuz bergan. Gapda caught and held his attention boʻlishi kerak edi. Bundan tashqari bir soʻzning bir nechta maʼnoga ega boʻlishi yaʼni polesymy hodisasi ham roʻy bergan (oil - yogʻ, neft, moy, moyboʻyoq maʼnolari mavjud). Swinburne! he would remember that name. That fellow had eyes, and he had certainly seen color and flashing light. But who was Swinburne? Was he dead a hundred years or so, like most of the poets? Or was he alive still, and writing? (Chapter 1 Page 7) Tarjimasi: Uning qoliga Suinbemning kitobi tushib qolgan edi, u oʻzining qayerdaligini ham unutib qoyib, kitobni oʻqiy boshladi; yuzi choʻgʻdek qizarib ketdi. U muallifning nomini bilish maqsadida ikki marta barmogʻini oʻqiyotgan sahifasiga qoʻyib, kitobni yopdi. Suinbern! Bu nomni eslab qoladi. Leksik transformatsiya; Transcription ushbu gapda sodir boʻlgan qanday tallafuz qilinsa, xuddi shunday target language ga oʻtgan. He was extraordinarily receptive and responsive, while his imagination, pitched high, was ever at work establishing relations of likeness and difference. "Mr. Eden," was what he had thrilled to—he who had been called "Eden," or "Martin Eden," or just "Martin," all his life. (Chapter 1 Page 7) Tarjimasi: U benihoya hassos va nazokatli qalb egasi edi, uning otashin xayoli esa muttasil ishlab, narsa-buyumlar orasidagi munosabatlarni, ularning bir-biridan farqi va obeshashliklarini belgilab turardi. Uni «mister Iden» degan soʻz seskanib ketishga majbur etgan edi. Umr botyi «Iden», «Martin Iden» yoxud soddagina qilib «Martin» deb yuritilgan bu yigitni toʻsatdan «mister» deb aytishdi. Leksik transformatsiya.gapda compound ot, ikki va

undan ortiq so'zlarning birlashuvian hosl bo'lgan so'z mavjud. Bundan tashqari jumlada relative clouse , o'zidan oldingi bo'lakni izohlab keluvchi shakl qatnashgan.

Xulosa Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, tarjima odatda oddiy so'zlar yig'indisi sifatida ko'rinishi mumkin. Biroq, uning zamirida o'quvchi uchun bir qarashda kishi anglashi qiyin bo'lgan murakkab jarayon yotadi. Qolaversa, tarjimanni ko'proq o'zi ustida ishlash, qayta-qayta tahlil qilib, so'zning nozik jihatlarini taqdim etishi uchun leksik, grammatik va stilistik bo'yoqdorlik bilan bog'liq muammolarni, yanada chuqurroq o'rganishga undaydi. Buning uchun tarjimon, biz yuqorida sanab o'tgan tarjima muammolari haqida to'liq ma'lumotga ega bo'lishi kerak.

References

1. Tarjima nazaryasi I.G'afurov, O.Mo'minov,N.Qambarov(2012) 108-110 betlar.
2. Jek London "Martin Iden "(1999)
1. Achilov, O. (2023). HOZIRGI ZAMON TILSHUNOSLIGIDA ILGARI SURISH HODISASINI TADQIQ ETISHNING NAZARIY ASOSLARI. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 5(5).
2. Achilov, O. (2023). O. MUXTORNING "KO'ZGUDAGI ODAM" VA O. WAYLDNING "DORIAN GREYNING PORTRETI" ASARLARI QIYOSIY TAHLILI VA ILGARI SURISH VOSTILARINING ASARDA AKS ETISHI, O'XSHASHLIK VA FARQLI JIHLTLARI. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 5(5).
3. Achilov, O. (2023). FOREGROUNDING AND INTERPRETATION. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 5(5).
4. Achilov, O. (2023). BADIY MATNLARNI TARJIMA QILISH JARAYONIDA YUZAGA KELADIGAN TRANSFORMATSIYA VA ULARNING QIYOSIY TAHLILI. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 5(5).
5. Achilov, O. (2023). ILGARI SURISH-LISONIY HODISA SIFATIDA. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 5(5).
6. Achilov, O. (2023). ILGARI SURISH VOSITALARINING UMUMIY VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI, KOGNITIV-SEMANTIK ASPEKTI. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 5(5).
7. Achilov, O. (2023). TARJIMA JARAYONIDAGI O'ZGARISHLAR VA ULARNING TURLARI. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 5(5).

8. Achilov, O. (2023). JORJ ORUELL QALAMIGA MANSUB" 1984" ASARINING INGLIZ TILIDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMA TAHLILI, MORFOLOGIK VA LEKSIK FARQLIKLAR. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 5(5).
9. Achilov, O. (2023). ANATOMY OF LANGUAGE AND THEORETICAL ASSUMPTIONS OF COGNITIVE SCIENCE, COMPARATIVE ANALYZES. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 5(5).
10. Achilov, O. R. (2017). IMPROVING STUDENTS' CRITICAL THINKING THROUGH CREATIVE WRITING TASKS. In *International Scientific and Practical Conference World science* (Vol. 4, No. 4, pp. 19-23). ROST.
11. Achilov, O. R. (2018). COMPARATIVE ANALYSIS OF FOREGROUNDING IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. *Web of Scholar*, 5(4), 23-27.
12. Ачилов, О. (2022). INGLIZ VA O ZBEK TILLARIDAGI BADIY MATNLARDA ILGARI SURISH VOSITALARINING KOGNITIVPRAGMATIK XUSUSIYATLARI. МИРЗО УЛУГБЕК НОМИДАГИ УЗБЕКИСТОН МИЛЛИЙ УНИВЕРСИТЕТИ ИЛМИЙ ЖУРНАЛИ.

